

SURÁNYI BÉLA

agrártörténész
Debreceni Egyetem
Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi
és Környezetgazdálkodási Kar (MÉK)
bsuranyi42@gmail.com

A DEBRECENI AGRÁR-FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK EGYKORI VEZETŐI (1868–1945)

A debreceni agrár-felsőoktatás 2018-ban ünnepelte alapításának másfél évszázadát. A mögöttünk hagyott évtizedek során az ország mezőgazdaságának meghatározó szakképzési intézetévé vált. Az 1867. évi kiegyezés utáni korszak szülötte volt, amely a civisváros gazdátársadalmának elképzeléseit váltotta valóra, összhangban az állami szerepvállalásával, mely utóbbi a központi hatalom feladatkörét bővítette. Mindez új színt kölcsönzött a magyar oktatáspolitikának, elősegítve a hazai mezőgazdaság modernizációjának a megindulását. E nevezetes évforduló ösztönözte korunk krónikásait, hogy áttekintést adjanak a másfél évszázad olyan tudós tanáiról, akik egyrészt iskolateremtők voltak, hosszabb időtartamig álltak az intézmény élén, valamint tevékenységük felölelte a magyar agrár-felsőoktatás minőségi színvonalának emelését. Ezt a célt szolgálják a Gerundium című egyetemtörténeti folyóiratban sorra kerülő írások.

Kulcsszavak: agrártörténet, agrár-felsőoktatás, Debrecen, vezetők

LEADERS OF THE AGRICULTURAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF DEBRECEN BETWEEN 1868 AND 1945. In 2018, Debrecen's agricultural higher education celebrated a century and a half since its foundation. In the decades since, it has become the country's leading professional education institute for agriculture. It was born in the post-1867 Reconciliation era, realising the vision of the city's farmer society, in line with the state's engagement, which extended the scope of central power, and gave a new impetus to Hungarian education policy and helped to launch the modernisation of Hungarian agriculture. This special anniversary has inspired the chroniclers of our times to provide an overview of the scholarly teachers of a century and a half who were school founders, who were at the head of the institution for a considerable period of time, and whose activities included enhancing the quality of Hungarian agricultural higher education. The articles in the university history journal, Gerundium, serve this purpose.

Keywords: agricultural history, agricultural higher education, Debrecen, leaders

Beérkezett: 2022. 05. 15.
Közlésre elfogadva: 2022. 08. 15.
Copyright GERUNDIUM

A hazai mezőgazdasági szakoktatás első korszaka lényegében az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után lezárult. Ezt az időszakot a nemzedéki gazdálkodás ismereteinek a túlsúlya jellemezte. A generációs gazdálkodási tapasztalatot a sorjázó nemzedékek adták tovább egymásnak, függetlenül attól, hogy már bizonyos szakoktatási törekvések előfordultak hazánkban. A szakoktatás széles körű térhódítása a XIX. század második felétől vált időszerűvé, amely időben és térben nem egy általános képet mutatott Európában és a világ más részein. Sporzon Pál¹ írta 1874-ben megjelent munkájában:

„...évezredekig (...) a földművelés a rabszolgák és jobbágyok foglalkozása, a pór nép mestersége maradt: megvetve a gazdagoktól, lenézve a tudomány által. A gazdai osztály volt a legutolsó: ott honolt a nyereség és a tudatlanság; ott burjánzott az előítélet s a babona. Foglalkozása a legegyszerűbb és legbizonytalanabb. A haladás (...) a gazdaságban ismeretlen vala. A gazda volt a maradiság eleven jelképe. Így tartott ez Európa legműveltebb államiban is, csaknem a múlt század végéig; minálunk majdnem a jelen század [XIX. század] közepéig. Azonban a népesség nagyobbodásával, az igények szaporodásával növekedni kezdett a szükség (...) Majd hozzá társult a tudomány s a fejlődő technika. És alig telt néhány évtized s a mezőipar versenyt fut a többi iparokkal (...) most többé nem a lenézett parasztmesterség, hanem valódi széles tudománnyal és szép, de nehéz művészetté vált megint (...). Most már nem olyan könnyű foglalkozás ez, mint a fiú az apától kevés fáradsággal megtanulhatott. A modern gazdaság hosszú, tudományos előkészültséget, fásasztó tanulmányozást és sokoldalú beavatást igényel mindazoktól, kik ezt kellő sikerrel gyakorolni óhajtják.”

Magyarországon a mezőgazdasági szakoktatásról az 1867. évi kiegyezés után beszélhetünk a fogalom mai értelmében, bár kezdetben magán viselte a kiforrotlanságból eredő problémákat, hiszen színvonalbeli különbségek mutatkoztak már a korábbi időszakban is működő Óvár és Keszthely esetében, amely az alapítás módjából és a mögöttünk hagyott évtizedekből tevődött össze. A tanulmányi szabályzat egységesítésére is csak 1889-ben került sor. A szaktanárképzés is például csak a XX. század első évtizedében valósult meg. A már említett Sporzon Pál javaslat – háromszintű képzés – csak a két világháború között teljesedett ki. Az egyetemi integráció pedig csak véglegesen, 1989 után valósult meg. Így a két világháború közötti integráció, majd a 45-öt követő önálló agrártudományi egyetem jószerevével csak ideiglenes megoldást jelentett.²

¹ SPORZON Pál, *Emlékirat a hazai gazdasági tanügy tárgyában*, Keszthely, 1874, 6–7.

² SURÁNYI B., *A magyar mezőgazdasági szakoktatás története*. Debrecen, 2021, 5–55. Úgy Magyaróvár, mint Debrecen agrár-felsőoktatása a magyar mezőgazdasági szakoktatás történetében kezdettől fogva szoros kapcsolatot alakított ki, amely tanulmányként is napvilágot látott a *Gerundium* című folyóiratban: Tenk A., Nemessályi Zs., Surányi B., *Közös emlékek Debrecen és Magyaróvár agrár-felsőoktatásának nagy tanáregyéniségeiről*, *Gerundium*, 11(3–4), 229–243. 2020; A debreceni agrár-felsőoktatás napjaink oktatástörténeti összeállítására szintén jó szolgálatot tesz a 150 éves múlttal rendelkező intézményről, amely napjaink látlelete. Lásd: Avar L., Nemessályi Zs., *Agrártörténeti tények és emlékek 2000–2020*. Debrecen, 2020.

A debreceni agrár-felsőoktatás 2018-ban ünnepelte alapításának 150 éves évfordulóját, amely rövid idő alatt a magyar agrároktatás egyik fellelegvárává vált. Az addig megszületett intézmények magánkezdeményezés révén léptek be a hazai szakoktatásba. Debrecen két alapvető vonásban tért el ezektől. Egyrészt a cívisváros gazdátársadalma kezdeményezte alapítását, a város vezetésével karöltve, másrészt – közeledvén a kiegyezés felé – érvényesült az állam szerepvállalása is. Mindez azt jelentette, hogy Debrecen megalapozott feltételek teljesítésével kívánt otthont adni a létesítendő intézménynek. Ezen túlmenően szükség volt olyan tanári karra, amely zavartalan, magas színvonalú képzés megvalósítására alkalmas volt. Ezek az intézményvezetők, oktató tanáregyeniségek a hazai mezőgazdasági szakoktatás kiváló képviselői voltak, akik hozzájárultak a XIX. század utolsó harmadától a magyar mezőgazdaság modernizációjához, a korabeli tudományos eredmények gyakorlati átültetéséhez.

A *Gerundium* című egyetemtörténeti folyóirat számba kívánja venni a tanintézet egykori, nevesebb vezetőit, akik hosszabb ideig töltötték be a vezetői posztot, vagy iskolateremtők voltak, és ezen túlmenően a hazai agrár-felsőoktatás javításán fáradoztak, beírva nevüket a magyar agrártörténetbe, a szakképzés múltjába. Az említett kritériumok alapján történt az egyes tanáregyeniségek kiválasztása.

A sorra kerülő személyiségek az alapítást és az azt követő évtizedek arculatát formálták munkásságukkal Debrecenben. Ez az időszak átível másfél évszázadot, amely már egy intézmény életében is meghatározó szerepet játszik. Mindez nemcsak az intézmény jelentőségére utal, hanem egyúttal a magyar mezőgazdaság másfél évszázados fejlődésének is a láttelepe, érzékeltetve azt, hogy milyen gazdag volt az eltelt időszak sikerekben, egyidejűleg rámutat az elkövetett hibákra és tévedésekre is. A jelen összeállításban kerül sorra 1868–1920 között Tormay Béla, Domokos Kálmán, Kerpely Kálmán és Sztankovics János, akik a debreceni agrár-felsőoktatás vezetésének jelentős szereplői voltak. A XX. század első felében az intézet élén állt Ruffy-Varga Kálmán, Juhos Lajos és Gulyás Antal.

Forrás: Tormay Béla részlet, MTA emlékbeszédek, 1915. jpg – Wikimedia Commons

Debreceni éveit tekintve elsőbbség illeti **Tormay Bélát** (Kernmüller) (1839–1906), aki hosszú távra irányt szabott a kiegyezés után létesülő szakképzési intézménynek, amely a Debreceni Magyar Királyi Felsőbb Gazdasági Tanintézet³ és Földműves Iskola megnevezéssel kezdte meg működését.

Tormay Béla legfőbb érdeme az, hogy lerakta az intézmény működésének az alapjait,⁴ a mezőgazdasági szakoktatás terén újtára bocsátotta Debrecenre, egy új szellemiséget – a tudományra alapozott gazdálkodást – indított újtára a „Hortobágy mellyékén”, a cívisváros gazdátársadalmával is egy jövedelmezőbb gazdálkodást igyekezett meghonosítani. Kijelölte a követendő utat, amely napjainkra már időben túllépte a másfél évszázadot. A Földművelésügyi Minisztérium részéről helyes döntés volt az, amikor

³ MOLNÁR L. (szerk.), *A Debreceni Magy. Kir. Felsőbb Gazdasági Tanintézet és Földműves Iskola 1869-70 évi értesítője*, Debrecen, 1870.

⁴ *Közletelek*, 1907. XVII. évf. 2. sz. 29–31.

1869. január 24-ével helyettes igazgatóvá nevezték ki, majd ugyanazon esztendő szeptember 14-ével Ferenc József igazgatóvá léptette elő a fiatal kora ellenére már országosan is jól ismert agrárszakembert. Az intézmény szempontjából fölöttébb hasznos időszak 1873. október 11-ével azonban lezárult, de nem múlt el nyomtalanul.⁵ Tormay Béla Debrecenben töltött évei azonban nem zárultak le távozásával. Az iránta megnyilvánuló érdeklődés, megbecsülés tovább él, az egyetemi kar szakkollégiuma viseli a nevét. Amikor nemesi rangot kapott, ehhez a „nádudvari” előnév társult. Tormay Béla⁶ kivételes képzettségű, átlagon felüli személyiség volt, méltó társaként szerepelt az FM miniszter, Darányi Ignácnak. Halála után hamvait a Kerepesi úti temető fogadta be. Azonban az 1920-as években fia, Géza földi maradványait Nádudvarra vitette az egykori Tormay-birtokra (Virágoszug), a Kösely-partjára, ahol örök álmát alussza. 1945 után a birtok is felosztásra került, így „látszólag” eltűnt, de a környék lakói napjainkban is tudják a nagy előd hamvainak helyét.

Az intézmény fennállásának 125. évfordulójára megjelent monográfia⁷ – az intézmény – tanári karának egyes tagjairól közölt bibliográfia – a tőle és róla – az egyik legbővebb forrást nyújtja életéről és munkásságáról. Példaértékű tudományos jártassága, ami kiemelte kortársai közül. Szerénysége nagy szellemi háttérrel takar, különösen az állattenyésztés művelése terén, karöltve az állategészségüggyel. Több forrásból táplálkozott tudományos ismerete. Debreceni éveit méltatta az Agrártudományi Egyetem, amikor *Az állattenyésztés fejlesztéséért* címen tudományos emlékülést szervezett születésének 150. évfordulójára.⁸ A hazai állatorvos-tudomány hasonló anketon értékelte nagyívű munkásságát,⁹ amelyet az állategészségügyben végzett. A XIX. század hazai polihistorát tisztelhetjük személyében, aki életét a magyar mezőgazdaság modernizációjának szentelte.

Annak ellenére, hogy eredetileg családja¹⁰ nem tősgyökeres szekszárdi família – apja váci születésű volt –, Szekszárd szülöttének tekinti. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc után atyja Pest vármegye főorvosaként és a Rókus Kórház vezetőjeként szolgált a hazai gyógyítást. Tormay Béla az oklevelének megszerzése előtt Nagycenken, Derekegyházán gyakorlati ismeretekre tett szert, majd 1860-ban állatorvosi diplomát szerzett. Ezt követően bejárta a fejlett Nyugat-Európát. Hazatérte után tanársegédi állás birtokosa lett az állatgyógyászati intézetben. Pályáját 1868-ban Keszthelyen folytatta a Georgikon rendes tanáráként. A viszonylag sűrű beosztásváltozás nemcsak szakmai tudásának, hanem szervező és irányító készségének is köszönhető. Debreceni áthelyezése azért következett be, hogy a „Keszthelyivel azonos lábra állíttassék”. Bevett szokás volt hosszú ideig – a szaktanári képzés megindulásáig, az 1920-as évek végéig –, hogy az FM

⁵ *Magyar Állatorvosok Lapja*, 1965. XX. évf. 11. sz. 514–516.

⁶ Uo. 516.

⁷ SZÁSZ G. (főszerk.), *A Debreceni Agrártudományi Egyetem 125 éve*. III. Debrecen, 1994. 295–296.

⁸ Uo. 295.

⁹ PATONAI I., Megemlékezés Tormay Béla tanárunkról, születésének 150 éves évfordulóján, *Magyar Állatorvosok Lapja*, 1989. XL. évf. 10. sz. 635–639.

¹⁰ MÁRKUS J., Megemlékezés Tormay Béláról, *Magyar Állatorvosok Lapja*, 1965. XX. évf. 11. sz. 514–516.

(Földművelésügyi Minisztérium) áthelyezésekkel oldotta meg az egyes intézmények oktatási színvonalában mutatkozó különbségeket. Debreceni évei után – 1873. október 11-ét követően – a Pesti Állatgyógyintézet „zilált” viszonyainak rendezésével bízták meg mint az állattenyésztési tanszék tanárát és vezetőjét. 1876-ban már az intézet igazgatói posztját töltötte be. Közben felépült az intézmény pavilonszerű épületegyüttese. Bővült a képzési idő, vele együtt az oktatási színvonal is tovább javult. 1884-től a gazdasági szakoktatás, a tangazdaságok és a kísérleti telepek működése terén szaktanácsadói szerepkörrel bízták meg. 1886-tól pedig a hazai szarvasmarha-tenyésztés modernizációjának kérdése is feladatai közé tartozott. Végző soron szerepet vállalt 1880–1894 között a tenyészállat-behozatal megszervezésében, végrehajtásában. Darányi Ignác FM miniszter a mezőgazdasági kísérleti intézetek hálózatának kialakításában is igénybe veszi szakmai tájékozottságát. Számos szakmai egyesület emelte tagjai sorába. Kivette részét az Országos Törzskönyvelő Bizottság megalakításából. Szorgoskodott az Országos Közegészségügyi Tanácsban. Fő szakmai körébe tartozott az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (Széchenyi István alapította). Számos esetben képviselte hazánkat nemzetközi fórumokon. Az 1900. évi Párizsi Nemzetközi Kiállításon magyar kormánybiztosként szerepelt, 1903-ban a Rómában rendezett Nemzetközi Mezőgazdasági Kongresszuson pedig a magyar küldöttség vezetője volt.

Szívügyének tekintette a Magyar Országos Állatorvosi Egyesület (1875) megalapítását, alapszabályának kidolgozását, amelynek elnöki tisztjét is betöltötte. 1879-ben királyi tanácsosi címet nyert. Számos külföldi állatorvosi egyesület emelte tagjai sorába. 1896 őszén Ferenc Józseftől nádudvari előnévvel magyar nemesi rangot kapott.

1899-ben tudományos munkásságáért az MTA levelező soraiba választotta – második volt ezen a téren az állatorvosok között Hoffner József után –, majd 1902-ben az MTA rendes tagja lett. Élete utolsó éveiben államtitkári címmel is felruházták.

A DE Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar kültéri parkjában és az intézménytörténeti kiállításon Tormay Béla mellszobrával is emlékezik a magyar mezőgazdasági kultúra nagy alakjára, a jeles tudós-tanárra. Szekszárd mellett az Állatorvostudományi Egyetem is hasonló emléket állított neki.

Gazdag szakirodalmi munkásságot hagyott az utókorra. A teljesség legcsekélyebb igénye nélkül mindenképpen megemlítendő a Debrecenben megjelent *Általános állattenyésztéstan* (1871) című munkája, amelyet a híres Csáthy-nyomda jelentetett meg. A szintén debreceni állattenyésztő Békessy László hasonló műve 1884-ben látott napvilágot Debrecenben, és 1921-ben követte az elődöket Wellmann Oszkár, a magyar tarka marha egyik „apostola”. Tormay munkái közé tartozott: *A falusi lótenyésztő* című összeállítás, a *Nádudvari uram vasárnapi beszélgetési*, a *Háziállatok tenyésztése, Állatorvosi feladatok a köztenyésztés terén*, továbbá *Elmélkedés a mezőgazdasági egyensúlyról* című elemző tanulmány.

Domokos Kálmán (1841–1895) közel két évtizedig töltötte be a tanintézet igazgatói posztját. Az eddig megjelent intézménytörténeti kötetek pontatlanul közlik halálának időpontját. Debrecen szülőtte volt. Középiskolai tanulmányait a Nagykollégium

gimnáziumában végezte el. Budapesten és Bécsben szerezte meg műegyetemi ismereteit. Az utóbbi helyen képzőművészeti előadásokat is hallgatott a reneszánsz építészetről, az európai híró Rössner tanítványaként. 1866-ban visszatért szülővárosába és a tanári pálya mellett tette le a voksot. 1869. október 7-ével a gazdasági tanintézet tanáraként kezdte el oktatói éveit, sőt a földműves iskola is tevékenységének a színtere volt. Tárgyai közé tartozott:¹¹ mennyiségtan (számтан), természetismeret, általános géptan, éghajlattan, gazdasági építéstan, gyakorlati mértan, rajzgyakorlat. Sőt egy időben a méhészet is. Következetes volt oktatói munkájában, hangsúlyt helyezett a hallgatók tanulási készségére. A tanári karral szemben is elvárásai voltak a tudományos közlemények megírását illetően, ami kötelező feladatot jelentett minden októnak. Ezzel a követelményével a tudós-tanár típus kialakulását kívánta ösztönözni. 1888-tól jelentette meg rendszeresen a tanintézet évkönyvét, az addig évenként napvilágot látott értesítő mellett. Rendszeresen publikált a *Debreceni Ellenőr* és a *Debrecen* című helyi sajtótermékben. De közölte írásait a *Gazdasági Mérnök*, továbbá a *Természettudományi Közlöny* is. Kevésbé ismert már napjainkban, hogy az ország az 1870-es évek elején tért át a *méter* használatára. Mint műszaki háttérű szakember egy átszámítási kötetet jelentetett meg ebből az alkalomból, amelyet Kutasi Imre debreceni nyomdája adott ki 1881-ben. Mivel az építészet áll hozzá legközelebb, ebben a témakörben jelentek meg főleg kötetei: *A földmérő gyakorlati kézikönyve*, gazdag ábragyűjteménnyel. *Az építkező gazda* című munkáját az Erdélyi Gazdasági Egyesület jelentette meg 1890-ben Kolozsvárott. E munkájában részletesen kitért az istállóépítés műszaki kérdéseire. *A gazdasági építkezés kézikönyvének* csak az első kötete kapott nyomdafestéket 1894-ben Budapesten. A második kötetének megírását halála megakadályozta. Közéleti szerepvállalása számottevő. Így tagja volt a Debreceni Vadásztársulatnak, a Baromfitenyésztők Egyesületének, ahol az elnöki posztot birtokolta és igazgatósági tagsággal is rendelkezett a Debreceni Gazdasági Egyesületben. Végző búcsút 1895. január 19-én vettek tőle az egykori Kossuth utcai sírkertben.¹²

Kerpely Kálmán¹³ iskolateremtőként kötődik a debreceni agrár-felsőoktatáshoz. Munkásságának elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia tagjai sorába emelte. Debreceni tevékenysége révén 1898–1912 között vezette az intézményt. Tudományos munkásságának homlokterében a dohány állt, noha legelső nagyobb lélegzetű munkája a cukorrépa-termelést vette bonckés alá. Mindebből kitűnik a modern gazdálkodáshoz való kötődése. Részese volt a homoktalajokon a csillagfürt termesztésének hazai

¹¹ *Pallas nagy lexikona*, 5. köt. Budapest, 1893, 437.; *Révai nagy lexikona*, 5. köt. Budapest, 1912, 676.; Szinnyei J., *Magyar írók élete és munkái*. 2. köt. Budapest, 1893. 1007.

¹² *Debrecen*, 1895. január 17. XXVII. évf. 12. sz. 2–3.; *Debreceni Ellenőr*, 1895. január 17. 3–4. 1895. január 17-én hunyt el. „Halála mélyen sújtja nemcsak a gazdasági tanintézetet, melynek 26 év óta tudós tanára, s majdnem 20 év óta közmegebecsülésben és kedveltségben álló igazgatója volt (...) Tanártársai az előzőkeny és tudós kollégát, a gazdasági tanintézet hallgatói a szeretetteljes tanárt s a tapintatos, általuk csaknem rajongásig szeretett igazgatót veszítették el benne.” Részletesen: Surányi B., *Emberek, művek, események. Tallózás Debrecen agrármúltjában*. Debrecen, 2007, 7–9.

¹³ Szász G., Dr. Krassai Lovag Kerpely Kálmán (1864–1940) a magyar növénytermesztés modernizációjának úttörője, *Gerundium*, MMXIV. Vol. 5. No. 1–2. 28–43.

meghonosításában. Szakmai közléte tükrözi felkészültségét. Kezdeményezésére helyezik át a gazdasági akadémiát Pállagra. Országos szinten számos megbízatás jelezte munkásságát. Európai horderejű lépés volt részéről a Debrecen-pallagpusztai Állami

Kerpely Kálmán.

Forrás:

Für L.–Pintér J.:
Agrártörténeti élet-
rajzok. 1985. 237.

Dohánytermesztési Kísérleti Állomás létrehozása és kezdeti vezetése. Maga az intézet 1944-ig működött. Munkatársaival elindította a hazai dohány tájfajták nemesítését. Már a XX. század fordulóján érdeklődéssel fordult az ún. dry farming felé, amely napjainkban ismét előtérbe került. Fontos szerepet tulajdonított az okszerű talajművelésnek a szárazság elleni küzdelemben. „Apostola” volt a műtrágya széles körű használatának. Kidolgozta használatának kísérleti módszereit. A modern szántóföldi növénytermesztés nesztoraként tekinthetünk személyére. Publikációinak sokasága (a *Köztelek* c. folyóiratnak fél évszázadig volt a munkatársa), egyénisége, szakmai felkészültsége a hazai agrártudomány nagyjai közé emelte. Debrecenhez való kötődését és megbecsülését példázza, hogy a DE Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetvédelmi (MÉK) karának doktori iskolája a nevét viseli. 1940-ben hunyt el Budapesten.¹⁴

Sztankovics János (1869–1938) is több mint egy évtizedig állt az intézmény élén 1904–1908 és 1913–1919 között. A Borsod megyei születésű szakember Kassán szerzett gazdatiszti oklevelet, és elvégezte az Állatorvosi Akadémiát is. Széles körű mezőgazdasági műveltséggel rendelkezett. Sokoldalúságát jelzi tanári pályájának gazdagsága. Debreceni évei alatt a gazdasági akadémiák képzési idejének felemelését sürgette, és az egyetemi rangra emeléséért is szót emelt. A mezőgazdasági szakképzés meghatározó egyéniségei közé tartozott. A Földművelésügyi Minisztérium is igényt tartott a szakoktatásban szerzett tapasztalataira.¹⁵

Sztankovics János.

Forrás:

sztankovics-
janos-1869-1938.pdf
(mezogazdasagi-
konyvtar.hu)

Az I. világháborút követő békerendszer hátrányosan érintette a szétessett Osztrák–Magyar Monarchiát. A történelmi Magyarország elveszítette területének kétharmadát, amely nemcsak gazdasági, hanem politikai és mentális problémát is okozott az ország lakosságában. A határ túlsó oldalára került mezőgazdasági területeken túl számos szakképző tanintézet is átkerült, ami végső soron átrajzolta a már kialakult magyar szakoktatási hálózatot. A mezőgazdasági termelés helyzetét nehezítette a termékek értékesítésének nehézségei, hiszen az utódállamok önellátásra igyekeztek berendezkedni. Az oktatás terén már az előző korszakban is problémák adódtak az 1906-ban megszületett akadémiák révén, mivel a felsőfokú létesítmények életre hívása miatt a középfokú szakoktatás „kiüresedett”, amelyet pótolni kellett. Ez különösen súlyosan érintette az Alföldet, amelynek jelentősége – később sorra kerül – felértékelődött. Az említett évtizedek alatt a kormány igyekezett az újonnan adódott problémákat orvosolni, így Debrecenben is a mai MÉK helyén eredetileg egy középfokú gazdasági tanintézet kezdte meg működését 1940-ben. A korszakban a legsikeresebb iskolatípust a téli gazdasági

¹⁴ SURÁNYI B., *Emberek, művek, események*. Debrecen, 2007, 17–19.

¹⁵ FÜR L., PINTÉR J. (szerk.), *Magyar agrártörténeti életrajzok*. 3. köt. Budapest, 1989, 368–370.

iskolák és a téli gazdasági tanfolyamok hálózatának kiépülése jelentette, amelyek révén a gazdák arany-, illetve ezüstkalászos végzettséget szereztek. Mindez jelentősen hozzájárult a paraszti gazdálkodás korszerűsítéséhez. Az első (1938) és a második (1940) bécsi döntéssel bővült, illetve kiegészült a hazai mezőgazdasági szakoktatás hálózata. A viszszerült területeken újra működtek a korábban létesített tanintézetek, sőt újak is belettek a hálózatba. A különböző szintű tanfolyamok szintén a mezőgazdaság modernizációját szolgálták, a gazdálkodás teljes vertikumát tekintve. A szaktanárképzés a VKM (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium) égisze alatt a 30-as évek közepén kezdte meg működését, amely kiegészült a Kassán meginduló tanfolyamok elindításával, ez utóbbi az FM felügyelete alatt. Az 1942. évi XVI. törvénycikk terveinek jó része 1945 után vált valóra, születési idejének az új rendszer részéről történő elhallgatásával. Az egyes szakágazatok közül legnagyobb „karriert” a kertészeti ágazat és az állatorvoslás futotta be, az 1920–1944 közötti évtizedekben.¹⁶ Természetesen nem hiányoztak a súrlódások a felügyeletet illetően a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a Földművelésügyi Minisztérium között. A mezőgazdasági termelés föllendüléséhez nagyban hozzájárult a háborús konjunktúra, amely serkentette az intézményhálózat bővítését.

Az 1920–1944 közötti korszak intézményhálózata

	1918	1932	1942
felsőfokú	8	8	12
középfokú	7	13	35
alapfokú	90	31	161
Összesen	105	52	209

Forrás: Surányi B.: *A magyar mezőgazdasági szakoktatás története.* Debrecen, 2021, 82–89.

A XX. század első felének vezető személyisége a Pallagi Magyar Királyi Gazdasági Akadémia élén **Ruffy-Varga Kálmán** (1871–1942)¹⁷ volt, aki 1921–1935 között vezette az intézményt. Gazdatiszti oklevelét Magyaróvárról vette kézhez. Kolozsvárról a Természettudományi Karon matematikát tanult és ott is avatták doktorrá. 1898-ban lépett állami szolgálatba, először Óvárról, majd Kolozsvárról. 1900-tól Kassa hasonló intézményében mint akadémiai tanár oktatott. 1921-ben bízták meg a debreceni tanintézet vezetésével, ahol 1935-ben fejezte be tényleges szakmai pályafutását. A család a debreceni évek alatt a Jókai utca 9/B alatti házban lakott. 1942 novemberében hunyt el, és hamvait az egykori Bars vármegyében, Nagyfajkúrtön helyezték örök nyugalomra. Szakmai felkészültségét mi sem jelzi jobban, mint az a tény, hogy 1912-től már királyi tanácsosként szerepelt. Debrecenben kezdettől fogva az igazgatói poszt mellett

¹⁶ SURÁNYI B., *A magyar mezőgazdasági szakoktatás története.* Debrecen, 2021, 82–89.

¹⁷ SURÁNYI B., *Emberek, művek, események.* Debrecen, 2007, 20–22.

a növénytermesztéstan oktatója is volt. Kutatási területe a cukorrépa, burgonya, búza és a kukorica termesztésének kérdéseire terjedt ki. Debreceni éve alatt érdeklődésének homlokterében állt az Alföld öntözésének a megoldása. Ezen túlmenően foglalkozott az agrár-felsőoktatás korabeli problémáinak az orvoslásával (pl. *A magyar Alföld öntözéséről és a gazdasági szakoktatás bajairól*, 1932).

Forrás: Ruffy-Varga Kálmán, a Garam mente kiemelkedő agráriumtudósa (felvidek.ma)

Életműve nem tudósként elevenedik meg, hanem az *agrár-felsőoktatás* és az *agrárérdek* közéleti képviselőjének érdekérvényesítési képviselőjének szószólói tevékenységében, amellyel kivívta az utókor elismerését.¹⁸ Ezt támasztja alá, hogy 1926-ban az agrár-felsőoktatás képviselőjeként a felsőház tagjai sorába választották. Debreceni éve második felében került napirendre az egyetemi hovatartozás kérdése, amelyet az 1929–1933. évi gazdasági világválság váltott ki, amely életre hívta az 1934. évi X. tc.-t, s ennek révén az egyetemi integrációt. Felmerült a

Pallagi Gazdasági Akadémia és a Tisza István Tudományegyetem integrációja is, noha ez Bethlen István bukásával lekerült a napirendről. Mindehhez jelentősen hozzájárult Budapest ellenállása. A tervek között szerepelt az is, hogy Debrecenbe került volna a közgazdasági kar is. Minden az ábrándok szintjén csak a történelmi álmok körét bővítette. Ez a nagyvonalú elképzelés Ruffy-Varga Kálmán debreceni éveinek már az utolsó szakaszára esett. Igazgatói feladatait azonban sikeresen oldotta meg, minden „ellenszél” ellenére, amely nemcsak személyét tette rokonszenvenné, hanem Pallag javát is szolgálta.

Az Alföld kérdése különösen 1920 után került a tenni akarás homlokterébe. Az új határok megfosztották az országot jelentős mezőgazdasági területektől, ugyanakkor az Alföld gazdálkodása nem érte el pl. a Dunántúl szintjét. Megcsappant a természetes rét és legelő kiterjedésének a nagysága is. Az Alföld kérdésével foglalkozó szakmunkák közül mindenképpen két kötetéről kell említést tenni, amelyek átfogó képet festenek erről a kérdéskörrel (Kaán Károly: *A magyar Alföld*. 1927; *Az Alföld problémája*. 1929). Ruffy-Varga Kálmán osztotta Kaán Károly véleményét, miszerint az Alföld gazdasági kérdéseinek megoldása nélkül nincs haladás a magyar mezőgazdaságban. Érdeklődési köréről országjárása során mindig szót ejtett. Sőt, az általa szerkesztett intézményi évkönyvek hasábjain is találkozhatunk vele. Ezzel a ténykedésével mozgósítani igyekezett a magyar gazdatársadalmat, a szakma elméleti és gyakorlati képviselőit. Kiemelt figyelmet szentelt a növénynemesítőknek, ösztönözve őket az alföldi tájhoz alkalmazkodó takarmánynövény-fajták nemesítésére. Hitte és vallotta, hogy a haladásnak egyetlen módja van, ez pedig a több munka, a nagyobb tudás és az aktív munkálkodás. Közéleti tevékenysége is széles körű volt. Számtalan szervezetben, egyesületben töltött be valamilyen szerepet. Még a mezőgazdasági múzeum elnökségének is tagja volt. A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara alelnöki posztjára is megválasztották. Fontosabb munkái közé

¹⁸ FÜR L., PINTÉR J. (szerk.), *Magyar Agrártörténeti Életrajzok. III. köt.* Budapest, 1989, 98–100.

tartoztak az alábbi kötetei: *Cukorrépatermesztés* (1905), *A takarmányrépa termelése* (1899), *Az öntözés jelentősége az Alföldön* (1930).¹⁹

Juhos Lajos (1879–1940) mint a hazai számtartás – statisztika – tudományának hazai megteremtője, 1935–1937 között Debrecenben az intézmény élén állt. *Általános mezőgazdasági üzemtan* (1923) című munkája jelentős lépést jelentett e tudományterület meghonosítása érdekében. A szerző, Friedrich Aereboe (1862–1942) svájci üzemtanos volt, akinek munkásságára támaszkodott. Juhos nevéhez fűződik a termelési viszonyok feldolgozása Debrecenben és környékén a kisgazdaságok körében. Hosszabb időt tekintve folytatta ezt a munkát Keszthelyen. A XX. század második felében kibontakozó debreceni üzemtani iskola egyik korai megalapozója volt.

Juhos Lajos.
Forrás: Surányi B.:
Emberek, művek,
események.
Debrecen,
2007, 23.

Gulyás Antal (1884–1980) Rapaics Rajmund helyébe lépett, 1939–1945 között az intézmény igazgatói posztját töltötte be. Mikológus és virológus tudományterület jelentős művelője. Tudományos tevékenységének elismerését jelentette, hogy 1978. november 23-án a Debreceni Agrártudományi Egyetem Honoris Causa elismerésben részesítette. A két világháború közötti évtizedekben a növénykörtan jeles képviselőjét tisztelhetjük személyében. Fő kutatási területe a dohány és a burgonya vírusbetegségei voltak. Sok olyan dologra ráértett, amely napjainkban is helytálló. A növényvédelmet szakmai hitvallása szerint a belterjes mezőgazdasági termelés fontos feltételeként értékelte.²⁰

Gulyás Antal.
Forrás: Surányi B.:
Emberek, művek,
események.
Debrecen,
2007, 88.

Debrecen agrár-felsőoktatása már az 1868–1945 közötti évtizedekben is számos kiváló felkészültségű tanári karral rendelkezett, akik közül jó néhányan iskolateremtőként írták be nevüket a magyar mezőgazdasági szakoktatás történetébe. Ezek a tanáregyeniségek alapozták meg a későbbi évtizedek oktatási-kutatási színvonalát, nemzetközi hírnevet szerezve. Munkásságuk ösztönözte a hazai mezőgazdasági termelés modernizációját, igazodva az élenjáró nemzetek gazdálkodási színvonalához. Lerakva a XX. század második fele mezőgazdasági kultúrájának alapjait.

¹⁹ Uo. 99–100.

²⁰ KOZÁRI J.-NÉ DOBOS I., *Dr. Gulyás Antal munkásságának hatása a növénykörtan tudományának fejlődésére*, Debrecen, 1986.; SZARUKÁN I., KÖVICS Gy., *A Növényvédelmi Tanszék és a növényvédelem oktatásának története Debrecenben*, Debrecen, 2003. kézirat.